

Restauracija inkunabule “Brevijar po zakonu rimskoga dvora”

Sve knjige tiskane od izuma tiskarskog stroja 1452., pa do 1500. godine okupljaju se pod nazivom inkunabule. Riječ inkunabula dolazi od latinske riječi incunabula, koja označava početak nečega, u ovom slučaju početak tiska.

Dokumentacija

Papir je jako oštećen i stanjen naročito uz rubove i hrbat lista. Početak i sredina knjige oštećene su uslijed djelovanja glodavaca. Kraj knjige i hrbat su oštećeni djelovanjem insekata. Papir je jako onečišćen naslagama prljavštine i masnim mrljama nastalih uslijed čestog korištenja i listanja knjige. Papir je promijenio boju, postoje mrlje od voska, žutosmeđe mrlje od vlage, mrlje nepoznatog porijekla i naslage tutkala.

Dimenzije djelomično nađene inkunabule prije restauriranja su 12 x 9.5 x 4.5 cm (V x Š x D). Knjižna građa je tiskana glagoljicom na hrvatskom jeziku. Knjižni blok se sastoji od 534 lista. Kontrolom paginacije ustanovljeno je da nedostaju pojedini listovi (160 listova). Prije restauriranja inkunabula se nalazila u presvučenoj zaštitnoj kutiji s preklopnim poklopcem u koju su još bile umetnute i četiri fotografije. Zaštitna kutija je služila kao privremena zaštita. Knjižni blok je labavo vezan pomoću 4 izbočene vezice od špage. Stara korica je jako oštećena i nije ponovno upotrebljiva. Stranice korice su sastavljene od po tri lista tvrdog papira, a hrptenog uloška nema. Presvlaka korice je višedijelna: hrbat je platneni, a stranice korice su presvučene istim tvrdim presvlačnim papirom koji tvori same korice.

Obavljeni restauratorski radovi

Na knjizi je prvo napravljeno suho mehaničko čišćenje površinske prljavštine iščetkavanjem mekanom četkom, struganje skalpelom, brisanje gumicama (električnom i ručnom). Knjiga je zatim razvezana i uklonjene su masne mrlje i mrlje od voska. Određen je pH papira (6.5) listovi su zatim oprani u otopini alkohola i vode, te neutralizirani u vodenoj otopini kalcij hidroksida. Ponovno je izmjeren pH (koji je iznosio 9). Prilikom ispiranja odstranjene su naslage tutkala pažljivim struganjem skalpelom.

Metoda dolijevanjem papirne kaše

Listovi su restaurirani metodom dolijevanja papirne kaše. Prethodno navlaženi listovi, premazani metil celulozom i ljepilom, polažu se na radnu površinu stroja na gustu plastičnu mrežicu. Nakon izmjerene veličine lista (širina, visina i debljina) kompjutorskim proračunom dobiven je maksimalan broj listova koji se mogu restaurirati u jednoj operaciji (12 listova). Da bi učinak restauriranja bio bolji smanjen je broj listova na 9. Količina radne vode, vlakna i empresola mijenjaju se za svaki proces ovisno o oštećenoj površini listova koji nedostaju. Boja vlakna određena je prema uzorku. Predlist i zalist su također izliveni metodom dolijevanja papirne kaše. Zbog nejednake veličine listova, nastale uslijed visokog stupnja onečišćenja, svi listovi se obrezuju na jednaku dimenziju (12.5 x 9.9 cm) pod pravim kutom kako vremenom ne bi došlo do deformacije knjižnog bloka.

Izrada uveza

Prije početka šivanja najprije se treba odrediti vrsta podstave i prilagoditi je dimenzijama knjižnih slogova koji će nakon šivanja sačinjavati knjižni blok. Zbog vrlo teškog zatečenog stanja građe nije se moglo razlučiti kakva je bila podstava, pa restaurator upotrebljava podstavu po svojoj želji. Ovdje je upotrijebljena podstava sa krilcima pričvršćena za prvi, odnosno zadnji knjižni slog. Takva podstava čuva prvi i zadnji knjižni slog od oštećivanja, a početak knjige ljepše izgleda te se bolje otvara. Kao zalist (stražnja podstava) korištena je stara restaurirana podstava. Nakon izrade podstave slijedi šivanje knjižnih slogova. Raspored vezica i debljina određuju se prema starom uvezu. U ovom slučaju šiva se na četiri izbočene vezice špagom promjera 2 mm. Nakon šivanja hrbat se proljepljuje, zaobljuje, a vezice se raščešljavaju knjigoveškim češljem, te se lijepe na podstavu. Izrađena je zaglavna vrpca (kapital), oko koje je omotano i zalijepljeno knjigoveško narodno platno. Hrbat je pojačan sa 23 g/m³ japanskim papirom Kozu Shi. Prilikom izrade nove kožne korice za stranice je upotrebljena bezkiselinska ljepenka debljine 2 mm, a kao koža upotrebljena je glatka teleća koža obojena smeđom analinskom bojom.

Izrada zaštitne kutije

Budući da su u čvrstu kutiju sa poklopcem bile pohranjene stare korice i četiri fotografije, za restauriranu i novo uvezanu inkunabulu bilo je potrebno izraditi novu zaštitnu kutiju. Otvorena zaštitna kutija je napravljena prema dimenzijama knjige od ljepenke debljine 3 mm. Unutrašnjost kutije je presvučena sa smeđim elephant papirom, dok je izvana presvučena u smeđe pamučno knjigoveško platno.

Povijest uvezivanja knjige

Prije prvog stoljeća dokumenti su obično bili pisani na glinenim pločicama, ili dugim svitcima, papirusu ili krpama. Tijekom prvog stoljeća vjerski kodeksi pisani na pergamentima od ovčje kože počeli su se pojavljivati u povezanim volumenima koji su obilježili početak uvezivanja knjiga. Sljedećih 1400 godina umjetnost uvezivanja knjiga na zapadu prvenstveno su prakticirali redovnici raznih vjerskih redova, koji su prepisivali cijele knjižnice.

Pojavom Gutenbergove tiskare 1447. godine i tiskom Biblije 1452. godine započinje era modernog tiskarstva koja omogućava prodor knjige i razvitak znanosti. Potražnja za uvezom knjiga postepeno je dovela do više automatiziranih sustava uvezivanja. No, uvez je još uvijek predstavljao umijeće i vještinu knjigoveže koji je svaku knjigu uvezivao rukom. Razvojem tiska knjiga izlazi iz okvira samostana i polako postaje dostupna svima.

Tijekom druge polovice 19. i početkom 20. stoljeća automatizacija uvezivanja knjiga tekla je izuzetno brzo. Godine 1868., David McConnell Smyth patentirao je jedan od prvih šivaćih strojeva dizajniran posebno za uvezivanje knjiga. Tijekom iduća tri desetljeća, Smyth se usmjerio na razvoj strojeva za lijepljenje, izravnavanje, izradu zaštitnog pokrova (tvrđi uvez) te omatanja. Mnogi od njegovih strojeva su još uvijek u upotrebi, a proces šivanja kroz hrbat knjižnog sloga u knjižni blok još uvijek se naziva "Smyth-ovo šivanje".

Godine 1931. njemački izdavač, Albatros Books predstavio je prve knjige s mekanim koricama kao eksperiment, koji je na kraju dao odlične rezultate, iako je ovakav način uvezivanja izumljen još 1895. godine. 1935. godine u Engleskoj, Penguin Books prihvatili su format sa svojom popularnom linijom klasičnih knjiga. 1939. u Americi, Pocket Books počeli su proizvoditi popularne naslove u verziji mekog uveza, koji je brzo bio prihvaćen. Dodatno

poboljšanje uvodi tvrtka DuPont 1940. godine, kada je razvila proces uvezivanja vrućim ljepilima, što je knjige učinilo izdržljivijim i trajnijim, a poboljšalo je i proces uvezivanja. Raniji uvezi pucali su u hrptu jer su bili rađeni s hladnim ljepilima koja su tijekom vremena postajala krhka.

Uvez

Prvi uvez u današnjem smislu riječi javio se u isto vrijeme kada se pojavio kodeks kao oblik knjige. Najstariji ostaci antičke knjige u obliku kodeksa, kao i ostaci njenog kožnog uveza potječu iz Egipta. Grčko-bizantska kultura primila je ovaj oblik knjige iz antike i prenijela ga ostalim narodima. Prvi uvezi su bili samo omot od pergamenta, a kasnije i od kože. Tokom vremena sve više je ulazilo u praksu da se koža ojačava drvetom, tako da se dobije uvez čije su korice od drveta presvučene kožom. Kroz cijeli srednji vijek rukopisne knjige povezivane su na ovaj način. Koža kojom su presvlačene drvene korice uglavnom je ukrašena slijepim otiskom. Na pečatima, najčešće metalnim, ali ponekad i drvenim ili kamenim, različitih oblika i veličina, izrezivani su geometrijski, biljni ornamenti, životinjski likovi, monogrami, dijelovi tekstova ili ikonografske kompozicije. Zagrijavanjem pečata ornamenti su utiskivani u vlažnu kožu. Zlatni otisak se nanosio tako da se na kožu stavljao veoma tanak listić zlata, a potom je utiskivan ornament (primjenjivalo se uglavnom od 16. stoljeća).

Za omatanje drvenih korica, pored kože, upotrebljavane su i različite tkanine poput pliša i platna. Na korice su često dodavani uglovi od metala, bakra, srebra, pozlaćenog srebra, raznih legura ili su izrađene druge kombinacije s namjerom da se knjige što bolje zaštite. Ponekad su uvezi od tekstila ukrašeni vezom: zlatnim koncem i biserima. Naročito bogati rukopisi stavljeni su u uvez od metala, srebra, zlata i njihovih ili drugih legura. Nekada su ove metalne ploče bile ukrašene i na drugi način, pločicama od emajla, poludragim i dragim kamenjem. Kasnije, u 17. i 18. stoljeću, prirodno kamenje je zamijenjeno bojenim staklom. U 18. i 19. stoljeću uvezi postaju skromniji, jer knjiga ima u daleko većem broju nego ranije. U ovom razdoblju uvez je uglavnom izrađen od kože ili platna.